

Herta Müllerin henkilökohtainen ja poliittinen proosa (1-4)

Riitta Vaismaa:

(Neliosaisen Herta Müllerin tuotantoa käsittelevän juttusarjan ensimmäinen osa)

Vuoden 2009 nobelisti **Herta Müller** (s. 1952) syntyi Romanian Banaatin alueella saksankieliseen kylään ja perheeseen. Hän muutti Länsi-Berliiniin vuonna 1987.

Müller on kirjoittanut 22 teosta, proosaa ja runoja.

Teokset pohjaavat hänen kokemuksiinsa elämästä Ceaușescun diktatuurissa, eikä niiden julkaiseminen Romaniassa ole ollut helppoa.

Matala maa julkaistiin Romaniassa sensuroituna 1982, kokonaan Saksassa kaksi vuotta myöhemmin.

Müllerin suomennetut teokset on kiinnostavaa lukea siinä järjestyksessä, kuin ne ovat ilmestyneetkin, jos haluaa nähdä niiden poliittisen kehityskaaren, kommunistisen diktatuurin ilmentymät ja järjestelmän vastaisen toiminnan. *Matalan maan* pitkässä niminovellissa kerrotaan pikkutyön elämästä maaseudulla. Ympäröivän yhteiskunnan julmiin toimiin on vain pieniä vihjeitä. Niminovellin jälkeisissä kertomuksissa yhteiskunnallisuuden aste kasvaa. Ihminen on iso fasaani kertoo absurdein tarinoin maasta pois pyrkimisestä. *Sydäneläin* on avoimen poliittinen, vaikka siinäkin monet asiat avautuvat vertauskuvien ja erilaisten merkkien kautta.

Teosten omakohtainen pohja on helppo nähdä, ja kirjailija on sen itsekin tuonut sen avoimesti esiin. *Sydäneläin* on selvästi omaelämäkerrallinen. Tulkiten *Matalan maan* nimikertomuksen johdannoksi *Sydäneläimeen*, saman päähenkilön lapsuuden kuvaukseksi.

Niukka ja rikas ilmaisu

Müllerin lähes minimalistista ilmaisua on kuvattu poeettiseksi proosaksi. Vaikka sanoja ei ole paljon, ne kantavat äärettömän rikkaita ja raskaita merkityksiä. Pienenpieniä yksityiskohtia on viljalti. Mm. luonnon kuvaus on runsasta, ja teksti on kaiken kaikkiaan hyvin visuaalista. Matalassa maassa ilmaisu on visuaalisimmillaan, kun lapsi havainnoi luontoa.

Müllerin lause on lyhyt. Hyvin usein hän käyttää vain päälauseita, etenkin romaanissa *Ihminen on iso fasaani*. Sekä *Matalan maan* niminovellissa että Fasaanissa viehättää ilmaisun lapsenomaisen konkreettisuus.

Ilmaisultaan *Matala maa* ja *Sydäneläin* ovat lähinnä toisiaan, vaikka Fasaani ilmestyi niiden välissä. *Sydäneläimen* kerronta on moderneinta, sitä on helpoin lukea. Sekin on omaperäistä ja lyhydessään tiheää ja tiivistä.

Vaikka Müllerin teosten tilanteet ovat usein absurdeja, tyyli on kaikessa runollisuudessaankin varsin realistista. Kiehtovasti lukijalle jää silti paljon tulkittavaa. Müller kuvaa ääretön-

tä ankeutta sekä raskaita ja vaikeita asioita tyyllillä, joka on samaan aikaan sekä raakaa ja raadollista että herkkää. Sumuverho sekä peittää armahtavasti että luo tummia varjoja.

Müllerin suomennettujen teosten tapahtumapaikat ovat samat. *Matalassa maassa* ja *Fasaanissa* paikka on vaatimaton kylä Romanian maaseudulla. *Sydäneläimessä* tapahtumat laajenevat läheiseen kaupunkiin. Molemmat ovat samoja paikkoja, joissa kirjailija itse varttui ja eli Saksaan muuttoonsa saakka.

Kaiken yllä uhka ja pelko

Elämä niin kylässä kuin kaupungissakin on ankeaa, aineellisesti hyvin köyhää ja järjestelmän sääntöjen rajaamaa. Kuvaus on yksityiskohtaista. Jokainen yksityiskohta voi vaikuttaa koko kohtaloon, kun salaovia on milloin missäkin ja kun varjostajat kulkevat alati kintereillä.

Mülleriin sopii ilmaisu, että henkilökohtainen on poliittista. Teosten omakohtaisuus lisää jo muutoinkin kylmäävää kohtalokkuuden vaikutelmaa. Müller kirjoittaa pelosta, uhasta, onnistuneista ja epäonnistuneista paoista.

Diktatuurissa kaikki on kaupan. Korruptiota on yhteiskunnan jokaisella tasolla. Jo alakoulun opettajalle pitää ommella puku, jotta lapsen numerot paranisivat. Lahjonnan välineitä ovat seteleiden lisäksi omaisuus, tavarat ja seksuaaliset palvelut.

Ihmisen on iso fasaani kuvaa Saksaan muuttamisen mahdollistavaa passin saamisen prosessia. Sydäneläimessä pako on kaikkien muiden paitsi diktaattorin ja hänen vartijoidensa mielessä. Pakoon yritetään niin passilla kuin passittakin. Sumu ei suojele kaikkia, monet kuolevat rajanylitykseen. Monelle vapaaehtoinenkin kuolema on parempi vaihtoehto kuin elämä diktatuurissa. Järjestelmä myös lavastaa järjestettyjä kuolemia näyttämään itsemurhilta. Tappokoneisto ei jätä rauhaan edes niitä, jotka jo ovat onnistuneet muuttamaan maasta.

Ihmisten kohtalot ovat alisteisia diktatuurille. Puolueeseen kuuluminen ei merkitse kommunistista vakaumusta. Se johtuu pelosta, ja se on osa kaikkinaista laskelmointia ja kaupankäyntiä.

Romanian saksalaiskylän asukkaista useat niistä, jotka eivät olleet sodassa, siis monet naiset, joutuivat pakkotyöleireille Venäjälle. *Matalassa maassa* asiasta kerrotaan vielä arvoitukseksi, muissa teoksissa jo avoimesti. *Fasaanissa* pariskunnan puoliso ja *Sydäneläimessä* päähenkilön, tytön ja nuoren naisen, äiti on ollut viisi vuotta Siperian kivilouhoksilla. Nälkä on pakottanut keittämään ruokaa ruohoista; talvella on ollut pakko ostaa ruokapaloja omalla ruumiillaan.

Pelko ja uhka leijuvat kaikkialla, vakoilu rehoittaa. Järjestelmän järjettömyys tekee joistakin taitavia hyväksikäyttäjiä ja myötäjuoksijoita, toiset se saa voimattomiksi. Svaabilaisen kylän miehiä on taistellut Saksan armeijassa. Pahiten järjestelmä kouraisee niitä perheitä, joissa puoliset ja isät ovat palanneet SS-joukoista. Varmimmin näiden perheiden naiset ovat olleet pakkotyössä. Absurdit ja surrealistiset elementit tuovat ikään kuin varkain mukaan hiljaista huumoria.

Onni ei aina odota Saksassakaan. Vaikka järjestelmän lonkerot eivät uusiin oloihin ylettäisi, koti-ikävä vaivaa. Uusissa oloissa ollaan toisen luokan kansalaisia. Pettymys on myös se, että Saksassa asuu paljon muitakin kuin saksalaisia, eikä upeinkaan saksalainen nainen vedä vertoja surkeimmallekaan svaabilaiselle naiselle.

Ristiriitaiset ihmissuhteet

Müllerin teosten ihmissuhteet ovat yhtä karuja kuin teematkin. Ankea elämä heijastuu ihmisiin, pelko turruttaa, jonnekin pitää purkaa pahaa oloa, vaikenemista ja pelkoa. Kun järjestelmä käyttää väkivaltaa, myös yksityiset ihmiset turvautuvat väkivaltaan. Perheissä miesten kädessä heiluu pullo ja nyrkki, kohteena ovat naiset. Nämä taas pahoinpitelevät lapsia mielivaltaisesti menen tulleen.

Puolisoiden välillä rakkautta ei juuri näy. Seksi on pakonomaista, vain suoritus, ja myös kauppatavaraa. Ihmiset puhuvat rumasti tosilleen. Elämä on raskasta kun ei voi luottaa kehenkään. Fasaanissa päähenkilöiden avioliitto korvike menetetyille, kun miehen rakastettu katoaa ja naisen mielitetty kuolee sodassa. Monen muunkin unelmat ovat kariutuneet. Samaan aikaan toisista huolehditaan, ja mm. isovanhemmat osa perhettä. Näiden vanheneminen antaa Müllerille mahdollisuuden kertoa herkullisen hauskoja juttuja ilman, että vanhoja pilkattaisiin.

Sydäneläimen neljä nuorta päähenkilöä, minäkertoja ja kolme poikaa, ovat poikkeus. Heille ihmissuhteiden verkosto on tärkeä, vaikka se usein osoittautuukin osaksi vakoilu- ja ilmiantoverkostoa. Juonta kantaa nuorten ystävyys, jota pitää koossa yhteinen kanta asioihin: he eivät suostu yhteistyöhön järjestelmän kanssa. Ystävyyttä kuvataan oivaltavan monipuolisesti. Välistä ystävyys on hyvin rankkaa. Kun huoli ja pelko kuormittavat, läheisten on pakko välistä lähes vihata toisiaan. *Sydäneläimessä* käydään kiinnostavaa rajankäyntiä ystävyyden ja rakkauden akselilla. Minäkertoja ystävystyy myös toiseen nuoreen naiseen. Päähenkilön ja ydinpiirin ulkopuolella elävän Terezan ystävyys on toisenlaista. Müller kuvaa sitä ajoittain sanalla rakkaus. Siksi petos on tuskallinen.

Vaikka perheissä riidellään, Müller näyttää *Sydäneläimessä* hienosti erityisesti äitien välittämisen ja sen, miten ääritapauksissa vanhemmat asettuvat lastensa puolelle, vaikka heistä ei paljon tukea olisikaan. Äitien välittäminen ja heidän vaikeutensa päästää irti nuoristaan tuo myös huumoria teokseen.

Kirjoitussarja jatkuu Herta Müllerin teosten *Matala maa*, *Ihminen on iso fasaani* ja *Sydäneläin* esittelyillä.

Riitta Vaismaa (vaismaa(at)kaapeli.fi)

Linkkejä:

[Müllerin kotisivu](#)

[Nobel-palkinnon perustelut](#)

[Müllerin Nobel -puheen esittely](#)